

Engravist İstanbul Ekslibrisleri Gravür Çalıştayı

Arş. Gör. Zeliha Kayahan
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Temel Sanat Eğitimi Anasanat Dalı
zelihakayahan@gmail.com

Makalenin tamamı
10 Temmuz 2018'de kabul edildi

Özet

Ülkemizde ekslibris sanatının tanınması ve yaygınlaşması yönündeki çabalarıyla adını sıkça duyduğumuz Prof. Hasip Pektaş'ın söylemiyle "ekslibrisler kitabın tapusudur". Ortaya çıkmış olduğu M.Ö. 1400'lü yıllardan günümüze gelinceye kadar gerek anlam gerekse teknik açıdan birçok değişime/dönüşüme uğramış olan bu küçük ölçekteki sanatsal çalışmalar son yıllarda adını sıkça duyurmakta, uluslararası boyuttaki yarışma ve koleksiyonculuk alanıyla birlikte alan dışı kişilerinde ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda 2017 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde gerçekleşmiş olan Uluslararası Engravist İstanbul Gravür Workshopları etkinliğinin bir çalıştayı da Prof. Hasip Pektaş ile ekslibris çalışmaları üzerine ayrılmıştır. Kendi alanında ilk olma özelliği taşıyan bu workshop etkinliklerinin genel teması "İstanbul Gravürleri" üzerinedir. Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Engravist Atölyesi'nde gerçekleştirilen ekslibris çalıştayında katılımcılar İstanbul temalı tasarımlarını linol baskı tekniği ile uygulamıştır. Etkinlik sonucunda baskı yapmayı bilen/ bilmeyen Türkiye'nin her bir yanından gelen öğrenci ve genç akademisyenlere kapılarını açan ve "40 Gün 40 Gece Gravür" sloganı ile yola çıkan Engravist etkinlikleri sonucunda ortaya çıkan tüm eserler bir karma sergi ile izleyicilerle buluşturulmuştur. 2017 yılında gerçekleşmiş olan bu çalıştayın katılımcılarından biri olarak ekslibris sanatının tarihsel gelişimi ve kullanımına yönelik bilgilendirmelerin yanı sıra tekniğin uygulama boyutunu kapsayan etkileşimli bir eğitim haftası geçirdim. Bu bağlamda; bu çalışma gerçekleşmiş olan bu çalıştay sürecinin belgelenmesi ve sonucuna dair kazanımların paylaşılması temel amacını taşımaktadır. Çalışma, ülkemizde ekslibrise olan ilginin artırılması ve kültürel değerlerin sanatsal uygulamalara yansması açısından oldukça anlamlıdır.

Anahtar Sözcükler: Ekslibris, Engravist, Linol Baskı, Hasip Pektaş.

Giriş

1997 yılında Ankara’da kurulmuş olup 2008 yılından günümüze gelinceye kadar İstanbul’da çalışmalarına devam ettirmekte olan İstanbul Ekslibris Derneği başkanı Hasip Pektaş’a göre ekslibrisin en yalın tanımı, “kitabın kartviziti ya da tapusudur”. Sözcük olarak latince bir kelime olan ekslibris “...’nın kitabı”, “...’nın kitaplığına ait” veya “...’nın kütüphanesinden” anlamına gelmektedir (Pektaş, 2014a: 11). Ekslibrisler, kitapseverler tarafından kitapların iç kapağına yapıştırılan, üzerinde kitap sahibinin adı ve ilgili veya değişik konularda resimlerin bulunduğu küçük boyutlu özgün yapıtlardır (Kaynar, 2006: 4).

Ekslibris sanatı, kitabı ödünç alan ya da kitabın kaybolması durumunda kitabı bulan kişiye, kitabın kime ait olduğunu gösteren bir delil olduğu için sahibine iletilmesi konusunda yardımcı olur veya uyarıda bulunur ve kitabın hırsızlığa karşı korunmasını sağlar (Ardahanlı, 2015: 86). Herkes adına ekslibris yapılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki dünyada turizm amaçlı ve ölmüş bir kişi adına ekslibris yapılmamaktadır. Ekslibris yaşayan kişi ve kurumlar adına yapılırsa ancak işlevini yerine getirebilir. (Pektaş, 2014b:5). İlk ortaya çıktığı 1400’lü yıllardan günümüze gelinceye kadar ekslibrislerin taşıdığı anlam ve kullanım şekilleri değişiklik göstermiştir. Değişen çağın buluşlarıyla birlikte teknik uygulamalardaki yenilikler daha çağdaş ekslibris tasarımlarının doğmasına sebep olur. Ekslibrisler kitaptaki işlevinin dışında da bir sanatsal değere sahiptir. Bu sebeple özgün bir grafik ve resim çalışması olarak sergilenebilmekte ve koleksiyonlara girebilmektedir. Bir ekslibrisin taşınması gereken bazı özellikleri vardır. Ardahanlı çalışmasında bu özellikleri şöyle sıralamıştır:

- Kitap ya da kitaplık sahibinin adı,
- Daha önceden varsa tanınmış simgesi,
- “Ekslibris” sözcüğü,
- Uygun bir deyiş veya söz,
- Kitabın sıra numarası ve yeri,
- Kitabı edinme tarihi ve kaynağı,
- Ekslibrisi tasarlayan sanatçının imzası ve simgesi,
- Baskı tarihi ve baskı tekniği işareti,
- Basım sıra düzenindeki üretim numarası (Ardahanlı, 2015: 86).

Ekslibrisler çoğunlukla talep üzerine yapılır. Sanatçı, adına ekslibris yapacağı kişinin isteklerini, ilgilerini bilerek tasarımını gerçekleştirir (Pektaş, 2014a: 55). Çok çeşitli konu ve içeriklerde ekslibris yapılabilir. Figür, soyut, kadın, erotik, müzik, bitki, hayvan, teknoloji, kelebek, tarih, manzara, aile ve meslekler vb. konulara ekslibrisler de rastlamak mümkündür. Her ekslibris sanatçısı kendi tercih ettiği teknik ile istediği konuya odaklı çalışmalarını

gerçekleştirebilir. Rus ekslibris sanatçısı Anatoli Kalaschnikaw linol baskı tekniğinde çalışmalar üretmektedir (Görsel 1,2,3). Sanatçı konu bakımından farklı olmalarına rağmen kullandığı teknik ve üslup ile çalışmalarında kendine has özgün bir tarz yaratmıştır.

Görsel 1-2-3: Anatoli Kalaschnikow, Rusya, X2, Exlibris.<http://bookplate-jvornosob.blogspot.com.tr/2008/04/anatoli-kalaschnikow-1930-2007.html>

Okur (2013) çalışmasında ekslibrisleri bir iletişim aracı olarak düşünür. “Böyle bir modelde, ekslibrisi sipariş eden kişi ‘kaynak’, sanatçı ‘gönderici’, ekslibris ‘iletişim aracı’ ve bu ekslibrisin yer aldığı kitabı kullananlar da ‘alıcı’ olarak kabul edilebilir” görüşündedir (Okur, 2013: 42). Okur, ekslibrisi herhangi bir iletişim aracıyla aynı anlamda değerlendirmekten kaçınmaktadır. Ona göre ekslibris estetik kaygı uyandırmak ve bir iletide bulunma işlevlerine sahiptir. Alıcı bu iki işlevden birini yakalıyor olsa bile o sanat yapıtıyla etkileşime geçmiş olur.

183 □

Uluslararası Engravist Baskiresim Etkinlikleri

Uluslararası Engravist Baskiresim Etkinlikleri Çalıştayı, kurucu ve yöneticiliğini Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Lütfü Kaplanoğlu’nun yaptığı ENGRAVİST’in yapmış olduğu bir etkinliktir. “İstanbul Gravürleri” temalı uluslararası 8 workshop ve bu workshoplardan çıkan eserlerden oluşturulan bir sergi projesidir (Engravist.com, 2017).

Bu etkinlik çerçevesinde planlanan çalıştaylarda uluslararası sanatçılar baskiresime olan ilgilerini yaptıkları uygulamalarla ortaya koymuşlardır. Workshoplarda sanatçılar, önce kendi tekniklerini katılımcılara öğretmişler ardından da katılımcılar bu doğrultuda eserler üretmişlerdir. Her biri farklı teknikten oluşan workshopların sonunda çıkan eserlerden oluşan bir serginin geniş bir izleyici kitlesine sunulması ile etkinlik/proje sonuçlandırılmıştır.

Gerçekleştirilen Çalıştaylar ve Başkanları

- 1.Photo Gravür Çalıştay Başkanı: Doç. Dr. Musa Köksal
- 2.Drypoint Gravür Çalıştay Başkanı: Doç. Dr. Erhun Şengül
- 3.Renkli Gravür Çalıştay Başkanı: Doç. Dr. Burhan Ahmeti Multicolor
- 4.Gravür Çalıştay Başkanı: Prof. Dr. Fehim Huskovic
- 5.Aquatint - Mezzotint Gravür Çalıştay Başkanı: Prof Dr. Trajche Blazhevski
- 6.Ekslibris Gravür Çalıştay Başkanı: Prof. Hasip Pektaş
- 7.Nontoksik Gravür Çalıştay Başkanı: Prof. Melihat Tüzün
- 8.Woodcut Gravür Çalıştay Başkanı: Prof. Dr. Hatice Bengisu

“İstanbul Gravürleri” konulu bu çalıştaylar, bir taraftan güzelliği, kültürel geçmişi ve üzerinde kurulmuş medeniyetlerle birçok sanatçıya ilham kaynağı olan İstanbul’un çok sayıda gravürünün üretilmesine olanak sağlarken diğer yandan ülkemizin uluslararası arenada tanıtılması, gravür sanatının ülkemizde gelişmesi ve yayılması açısından da önem taşımaktadır (Engravist Sergi Kataloğu,2017).

Prof. Hasip Pektaş İle Ekslibris Gravür Çalıştayı

Uluslararası Engravist Baskiresim Etkinlikleri kapsamında planlanan çalıştaylardan birisi de Başkanlığını Prof. Hasip Pektaş’ın yapmış olduğu Ekslibris Gravür Çalıştayı’dır. 18-22 Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleşen etkinlikte 14 katılımcı yer almıştır. Farklı alan ve bölümlerden katılımın gerçekleştiği karma bir grup ile ekslibris sanatı hakkında pratik uygulamanın yanı sıra ekslibrisin tarihi ve tekniklerine yönelik teorik bilgiler edinilmiştir.

Baskı resim, duygu ve düşüncenin kalıplar aracılığıyla başka bir yüzeye aktarımı ve birden fazla kopyanın elde edilebilirliği esasına dayanır. Çoğaltım temeline dayanan bu sanat alanında, aktarılmak istenen görselin geçtiği aşamalar, kaç tane baskı elde edildiği ve bütün baskı aşamalarını yöneten sanatçının tasarımcı kimliği çok önemlidir (Fırıncı, 2013: 128). Ekslibris çalışmaları çoğaltılabilir olma zorunluluğu taşıması sebebiyle farklı baskiresim teknikleri ile uygulanabilir. Çelik oyma, ağaç baskı, taşbaskı, linol baskı, akuatinta, kuru kazıma, mezzotint gibi tekniklerin yanında bilgisayar destekli programlar ile ekslibris çalışmaları yapılabilir. Gerçekleştirilen Ekslibris Gravür Çalıştayı’nda tercih edilen yöntem linol baskı tekniği olmuştur.

Görsel 4: Ekslibris Gravür Çalıştayı Afişi, 2017

Görsel 5: Ekslibris Gravür Çalıştayı’ndan Görüntü, 2017

Görsel 6-7-8: Ekslibris Çalıştay'ından Zeliha Kayahan'a ait İstanbul Konulu Ekslibrisler, 2017

Linol baskı tekniği, yüksek baskı teknikleri grubunda yer almaktadır. Linol baskı tekniğinin tercih edilmesinin birçok sebebi vardır. Bunlar; gerekli atölye donanımının kolaylığı, kullanılan araç-gerecin uygulama kolaylığı, malzemenin kolay işlenmesi, linolyumun çalışma anında farklı, özgün ve yaratıcı değerlere uygun oluşu, uygulama anında linolyumun sanatçının kontrolünde oluşudur (Karakaş, 2006: 83). Pektaş'a göre linol baskı tekniğinde oyma işlemi her yönde yapılabilmektedir ve bu sebeple özellikle siyah-beyaz baskılarda çok etkili sonuçlar alınabilmektedir (Pektaş, 2014a: 71). Malzemenin ucuz olması ve hata yapılması durumunda ekleme ve çıkarma gibi alternatifler sunabilmesi açısından linol baskı çalışan sanatçıya pratik düşünme olanağı sağlamaktadır. "Linol kalıpların uzun ömürlü olması, saklama kolaylığı, temizliği ve işleme kolaylığı, bu baskı türünün uygulama alanını genişletmiştir" (Beykal, 2012: 191).

185

Görsel 9: Ekslibris Çalıştay'ından Ceren İren'e ait İstanbul Konulu Ekslibris, 2017.

Görsel 10: Ekslibris Çalıştay'ından Serhat Akdağ'a ait İstanbul Konulu Ekslibris, 2017.

Görsel 11: Ekslibris Çalıştay'ından Sümeysa Demirbaş'a ait İstanbul Konulu Ekslibris, 2017.

Etkinlik kapsamında çalışmalar Pr. Prof. Hasip Pektaş'ın Ekslibris hakkındaki sunumuyla başlamıştır. Sonrasında katılımcılar tarafından hazırlanan tasarımların uygulama boyutuna geçilmiştir. Tekniğin uygulanma aşaması tasarlanan çalışmanın linol yüzeyine geçirilmesiyle başlamıştır. Sonrasında istenilen dokuda beyaz alanlar oyularak çıkarılır ve daha sonra kalıp yüzeyinde kalan yüksek kısımlara merdane ile boya verilerek kağıda basılır.

Baskıların kurumasının ardından kimlik yazma kısmına geçilmiştir. Ekslibris çalışmalarında linol baskı simgesi X3 şeklinde gösterilmektedir.

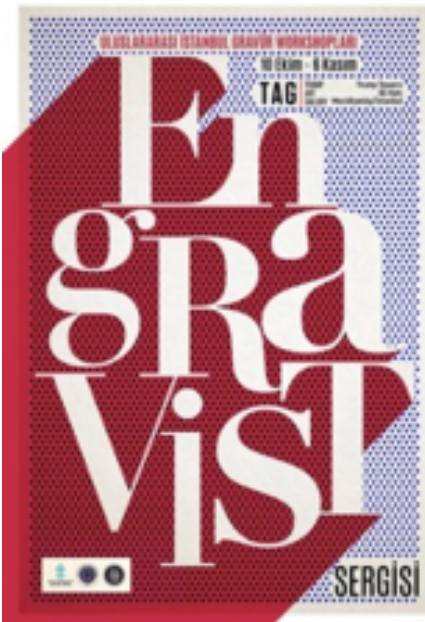
Görsel 12: Ekslibris Gravür Çalıştayı Başkanı Prof. Hasip Pektaş ve Çalıştay Katılımcıları, 2017

Çalıştay sonunda Uluslararası Engravist Baskiresim Etkinlikleri kapsamında gerçekleşen 8 çalıştayda ortaya çıkan eserlerin tümü Küratörlüğünü Doç. Dr. Lütfü Kaplanoğlu'nun üstlendiği İstanbul'un baskiresimlerle yeniden yorumlandığı Engravist Sergisi 10 Ekim-6 Kasım tarihleri arasında Trump Art Gallery'sinde gerçekleştirilmiştir.

Sonuç

20. yüzyılın başlarından günümüze kadar olan süreçte sanat disiplinlerinde olduğu gibi özgün baskı resim alanında da yaşanan değişimler/dönüşümler sayesinde modern yaşam ve onun bir getirisi olarak sanat yapıtı, sanatçı ve izleyici kavramlarının tekrar tekrar sorgulanmasına neden olmuştur. Bu perspektiften bakıldığında sanatın var olan dilinin anlatım olanakları güçlenmiştir ve her bir bireyin farklı zihinsel/duygusal süreçler yaşadığı bir alana olanak tanımaktadır. Özellikle atölye ortamında interaktif bir süreci tetikleyen ve profesyonel sanatçının uygulama dinamiklerini katılımcı ile birebir paylaşım sürecine odaklanan çalıştayların önemini artırmaktadır. Bu önem, bir iletişim nesnesi konumunda görülen ve sanatçı ile izleyici arasında oluşturulan duygusal bağın yanı sıra işlevsel bir nitelik de sağlayan ekslibris sanatı içinde geçerlidir.

Bu temel yaklaşımla baskiresim alanında üretim ve uygulama kolaylığı, boyutları ve geniş paylaşım olanakları açısından pek çok avantaja sahip olan ekslibris sanatı için oluşturulan çalıştayların ve sergilerin geleceğin profesyonellerini yaratacağı fikrini göz ardı etmeden sayısal anlamda daha

Görsel 13: Uluslararası İstanbul Gravür Workshopları Engravist Sergisi Afişi, 2017

fazla etkinlikler düzenlenmesi ilgili/bilgili izleyicilerin artırılmasına da olanak sağlayacaktır.

Proje kapsamında alanında uzman eğitimcilerle 18-22 Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen Uluslararası Engravist Baskıresim Etkinlikleri kapsamında yapılan çalıştaylarda ve sergilerde sadece katılımcılar için değil aynı zamanda izleyiciler de İstanbul odaklı yeni görsel ve duygusal kazanımlar sağlanması da tüm bu çabaların bir pozitif çıktısı olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Ardahanlı, O. (2015). Ekslibris Tasarımında Kadın İmgesi Yansımaları: Doğa, Müzik, Erotizm ve Mitoloji. Uluslararası Ekslibris Dergisi, 2/85-103.
- Engravist.com (2018). Uluslararası İstanbul Baskıresim Etkinlikleri. <http://www.engravist.art/>, Erişim Tarihi: 11.05.2018.
- Engravist Sergi Kataloğu. (2017). Uluslararası İstanbul Baskıresim Etkinlikleri. İstanbul.
- Feryal Beykal, F. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersinde Özgün Baskıresim Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31/189-201.
- Fıncı, M. (2013). Dijital Çağda Geleneksel Baskı Resim ve Teknikler Arası Geçiş (Melezleşme). Anadolu Üniv. sanat ve tasarım dergisi, 4/ 127-135.
- Karakaş, E. (2006). Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İs Bölümü 1932- 1980 Dönemi Linol Baskıresim Çalışmaları ve Nevzat Akoral. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Kaynar, A. (2006). Kaynak ve Dayanaklarıyla Exlibris ve Bir Örnek Sanatçı: Hasip Pektaş. Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Okur, G. (2013). İletişim Açısından Exlibris. Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 5/ 40-48.
- Pektaş, H. (2014a), Exlibris, Ankara: İED.
- Pektaş, H. (2014b), Türkiye’de Ekslibris. Uluslararası Ekslibris Dergisi, 1/1-9.